Alexandru Mareş

DIN NOU DESPRE O VECHE FORMĂ DE JURĂMÂNT

Ocupându-ne cu peste două decenii în urmă de sintagma *să-m parde de*, înregistrată în două pasaje din *Legenda Sfântului Sisinie* (versiunea din *Codicele Sturdzanus*, databilă 1590–1602), am exprimat părerea că aceasta reprezintă o formă de jurământ, echivalentă a expresiei slave tako mi „aşa <să>-mi <fie>”. Într-o variantă uşor modificată, enigmatica sintagmă ascundea, de fapt, expresia *să am parte de (ceva, cineva)*[1]. Explicaţia noastră a trecut neobservată pentru unii cercetători preocupaţi de istoria limbii române[2], care, pe linia vechilor interpretări susţinute de N. Drăganu şi O. Densusianu sau mai recent de Gh. Chivu, au văzut în *să parde* o formă verbală.

În anii din urmă, expresia *să-m parde de* a fost depistată şi în alte texte vechi. Trei exemple au fost înregistrate de Dana-Mihaela Zamfir în *Evanghelia învăţătoare* de la Mănăstirea Dealu (1644)[3], exemple pe care le reproducem în transcrierea noastră: „Eghimon zise: *Să-m parde* mie *de* dumnezeii[4] miei, *să-m parde* mie *de* dumnezei, că nişte farmece făcură. Aceastea *Sty*[5] Domonos grăi: *Să-m parde* mie *de* Hristos, Dumnezeul nostru”[6].

Alte exemple au fost întâlnite de noi în câteva traduceri din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Ne referim, în primul rând, la transpunerea unui *Pateric* şi a unor vieţi de sfinţi, pe care le-am atribuit recent lui *Staico Grămăticul*[7]. Reproducem exemplele respective după copia executată de logofătul Radu în 1676 (BAR, ms. rom. 1429):

a) „Şi se jură bătrânul aşa grăindu: *Să-m parde de* cela ce lăcuiaşte la ceriu, că nu voiu spune nimenui ce-mi vei zice” (f. 85^{r}/18 – 85^{v}/1);

b) „Şi răspunse muma copilului grăindu: *Să-m parde de* stăpânul mieu, Hristos, doamna mea, de când se-au născut acest copil nici l-am văzut grăindu, nici stându pre picioarele lui vreodată până în ceasul de acum” (f. 110^{r}/8–12);

[1] *Două lecţiuni din* ***Codex Sturdzanus***, în LR, XLIII, 1994, nr. 5–6, p. 253–256.

[2] Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea*), Editura Academiei Române, [I], 2005, p. 418, nota 2; Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2009, p. 93–94.

[3] *Op. cit.*, p. 418, nota 2.

[4] Tipărit: d^{m}¶nezeei.

[5] Slav. în trad.: *Sfântul.*

[6] BAR, CRV 46, f. 63^{r}/8–12.

[7] *Note filologice despre Staico Grămăticul,* în **Ion Coteanu –** *in memoriam*. Editori: Gh. Chivu, Oana Uţă Bărbulescu, Editura Universităţii din Bucureşti, 2014, p. 251–252.

LR, LXIV, nr. 1, p. 87–110, Bucureşti, 2015

BDD-A20047 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 06:07:44 UTC)

c) „Aşteaptă-mă <pre mine>, neputinciosul şi nedestoinicul, stăi de-mi dă rugă şi blagoslovenie, *să-i parde-ț*[8] *de* Dumnezeu, cela ce nu să leapădă nicidinioară[9] de nimenilea” (f. 140^{r}/19 – 140^{v}/3);

d) „Şi mai mult am făcut dându-mi trupul mieu tuturor oamenilor neapărat, neluând nemica plată, *să-m parde de* adevăr, că şi de multe ori cine vrea să-m dea nu luam” (f. 144^{r}/19 – 144^{v}/4);

e) „Drept aceaea, stăpâne, curățeaşte sufletul mieu ca să fiu şi altora chip de pocaianie, *să-m parde* <*de*> tine, Doamne, curățeaşte-mă, înviiază-mă” (f. 271^{r}/1–4).

Un ultim exemplu se recoltează dintr-un *Prologar* (lunile martie–august), copiat înainte de 1710 (BAR, ms. rom. 339)[10], a cărui traducere s-a efectuat în jurul anului 1675, probabil la Mănăstirea Cozia[11]: „Şi deca-i văzu, râse şi le zise: Bine, bine, eu nu gândescu, *să-m parde de* Hristos, eu nu-mi e a o mai vedea într-ochi fiecum va fi de acum nainte” (f. 8^{v}/2–4).

Cum s-a putut observa din exemplele reproduse, cele mai numeroase provin din traducerile lui Staico Grămăticul, păstrate în ms. rom. 1429. O altă copie a acestor traduceri (BAR, ms. rom. 480, copiat de logofătul Mitrea în 1700), păstrează la rândul ei vechea formulă de jurământ[12]. În schimb, într-o copie mai recentă a traducerilor respective, existentă în ms. rom. 2430 (BAR), transcrisă tot în Țara Românească, dar la jumătatea secolului al XVIII-lea[13], expresia *să-m parde de* a fost constant înlocuită cu varianta *aşa să aib parte dă*. Prin această substituire, explicația pe care am avansat-o cu privire la semnificația expresiei *să-m parde de* primeşte o confirmare pe cât de neaşteptată, pe atât de bine-venită. Iată exemplele înregistrate în versiunea manuscrisului academic 2430:

a') „Şi se jură bătrânul aşa grăindu: *Aşa să aib parte dă* cela ce lăcuiaşte la ceri, că nu voi spune nimenui ce-mi vei zice”[14] (f. 45^{r}/5–6);

b') „Şi răspunse muma copilului şi zise: *Aşa să aib parte dă* domnitoriul mieu, Hristos, dă nu-ț voi spune dreptu, doamna mea, că dă când s-au născut acestu cocon nici l-am auzitu grăind, nici l-am văzutu umblându sau stându pre picioarele lui vreodată până în ceasul de acum” (f. 57^{r}/10–14);

c') „Aşteaptă-mă pre mine, neputinciosul şi nedăstoinicul, stăi dă-m dă rugă şi blagoslovenie ca *să aibi parte dă* Dumnezeu, dă cela ce nu să leapădă niciodată dă niminea” (f. 64^{v}/23–25)[15].

[8] Scris: sß^{i} pa^{R}de^{C}, grafie care nu poate acoperi lecțiunea *să-i pardeț*, întrucât din context rezultă că forma de jurământ respectivă trebuie raportată la pers. 2 sg.; cf., mai jos, exemplul reprodus sub c'.

[9] Scris: ni^{ϖ}dinÏÿ^{r}.

[10] An menționat sub ornamentul floral de pe fila 69^{v}.

[11] În privința localizării traducerii, vezi N. A. Ursu, *Paternitatea* ***Istoriei Țărâi Rumâneşti*** *atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino. Studiu filologic*, Iaşi, Editura Cronica, 2009, p. 26.

[12] Vezi ms. rom. 480, f. 91^{v}/18–20, 108^{r}/19–22, 133^{r}/21–24 şi 136^{r}/9–13.

[13] Datare preluată după Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti B.A.R. 1601–3100*, [II], Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983, p. 271.

[14] Scris inițial çe^{c} vÿ^{i} ziçe, rectificat apoi în çe^{m} ve^{i} ziçe.

[15] În schimb, forma de jurământ *să-m parde de (adevăr)* nu a fost reținută şi nici înlocuită printr-o altă expresie în contextul „Şi am făcut şi mai multu dându-mi trupul tuturor neapărat, neluând

BDD-A20047 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 06:07:44 UTC)

Acum când ştim că prezenţa expresiei *să-m parde de* nu se limitează la un singur text, constituirea ei nu mai poate fi pusă în seama traducătorului *Legendei Sfântului Sisinie* sau a unuia dintre copiştii *Codicelui Sturdzanus*[16]. Ambele forme ale expresiei (pers. 1 sg.: *să-m parde de*, pers. 2 sg.: *să-i parte de*) sunt rezultatul unor prefaceri fonetice identice: elidarea lui *a* după *ă*, în condiţii de fonetică sintactică (*să-m* < *să am, să-i* < *să ai*), şi asimilarea *t-d* > *d-d* (*parte de* > *parde de*). Constituirea expresiei în această formă „petrificată" s-a produs într-o epocă îndepărtată, într-un grai în care formele analogice de conj. prez. 1 sg. şi 2 sg., *să am, să ai,* nu erau concurate de formele *să aib, să aibi* (ultimele constituind norma literară în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea[17]). După 1710, anul ultimei atestări, această formă de jurământ pare să-şi fi încetat existenţa în limba scrisă, poate unde semnificaţia ei era tot mai puţin cunoscută. De altfel, necunoaşterea constituenţilor acestei expresii este pusă în evidenţă de exemplele din *Evanghelia învăţătoare* de la Mănăstirea Dealu (1644), în care inserţia pron. pers. *mie* pare să dovedească că *să-m parde* era simţit ca o formă verbală. În sfârşit, trebuie să mai reţinem faptul că, potrivit exemplelor de care dispunem, această formă de jurământ a circulat în Ţara Românească şi în nordul Hunedoarei, regiune de unde provine *Legenda Sfântului Sisinie*.

DE NOUVEAU SUR UNE VIEILLE FORME DE SERMENT

(Résumé)

Nous avons montré à une autre occasion que l'expression *să-m parde de*, enregistrée dans *La légende de Saint Sisinie*, représente une variante légèrement modifiée de l'expression *să am parte de* „que j'obtiene la grâce de (qqn)". Dans la présente note nous apportons de nouvelles attestations de cette expression qui proviennent de quelques traductions du XVIIIe siècle. Nous constatons en outre que, dans une reproduction plus récente de ces traductions (au milieu du XVIIIe siècle), *să-m parde de* a été remplacé par *aşa să aib parte de* „que j'obtiene la grâce de (qqn)"; cette substitution confirme l'explication atribuée par nous à cette vieille forme de serment.

Cuvinte-cheie: *să am parte de*, formă de jurământ, *aşa să aib parte de*.

Mots-clés: *să am parte de* „que j'obtiene la grâce de (qqn)", forme de serment, *aşa să aib parte de* „que j'obtiene la grâce de (qqn)".

nicio plată nimic, că de-m şi da cineva câte ceva nu luam" (ms. rom. 2430, f. 66^{v}/11–13); cf. ms. rom. 1429, exemplul reprodus sub d).

[16] Cf. Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 255–256.

[17] Vezi Constantin Frâncu, *Vechimea unor inovaţii morfologice comune dialectelor limbii române*, în „Fonetică şi dialectologie", VII, 1971, p. 185–188; cf. Dana-Mihaela Zamfir, *op. cit.*, [I], p. 58, care atrage atenţia asupra prezenţei formei *să ai* în *Pravila* de la Govora (1640) şi în *Evanghelia învăţătoare* de la Mănăstirea Dealu (1644). Asupra altor atestări ale formelor analogice *să am, să ai*, provenind din texte neliterare din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea, ne vom referi într-o contribuţie viitoare.

BDD-A20047 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 06:07:44 UTC)